

roman despre bine și rău; roman care incită și șochează; roman cu și despre viață. Pus mult timp sub indice, imboldul care l-a determinat pe Bulgakov să-l publice a fost dragostea pentru propria lui Margarită, pentru femeia care-i furase inima, pacea și liniștea. Fiecare pagină a romanului este îmbibată de taine, frici, demonism, religiozitate și umor [8].

BIBLIOGRAFIE

1. АМФИТЕАТРОВ, А. *Дьявол в быту, легенде и в литературе Средних веков*. Москва: Азбука-классика, 2010.
2. БРОКГАУЗ, А. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*. Москва: Азбука-классика, 2010.
3. БЭЛЗА, И. *Генеалогия Мастера и Маргариты*. Москва: Наука, 207 p.
4. BULGAKOV, M. *Maestrul și Margareta*. Iași: Polirom, 2014.
5. БУЛГАКОВ, М. *Мастер и Маргарита*. Москва: Эксмо, 2016.
6. ГОЕТНЕ, J. W. *Faust*. București: Adevărul Holding, 2011.
7. ОРЛОВ М. *История сношений человека с дьяволом*. Москва: Aegitas, 2016.
8. СТРОНГИН, В. *Михаил Булгаков. Писатель и любовь*. АСТ-Пресс Книга, 2004.

IMAGINEA STRĂINULUI ÎN PROZA MEMORIALISTICĂ DRUȚIANĂ DIN VOLUMUL „CĂSUȚA DE LA RĂSCRUCE”

*Cogut Sergiu, dr., lector univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 821.135.1.09

Abstract

The present article focuses on revealing the specific features of several foreign people(s) (Russians, Armenians and a few more) as they appear in the book of memorialistic prose written by Ion Druță and entitled *The Crossroads Little House*. So we tried to select from the writer's volume those examples of images of the foreigner that are really very pertinent and defining for the specificity of one or another of the targeted people, and we consider the characterized characters to be representative as they illustrate quite well certain ethnic constants that were revealed in each case.

Key-words: people, image, foreign(er), specificity, ethnic constants, short story, Siberian camp.

Într-un volum devenit unul de referință pentru domeniul imagologiei, intitulat *Analiza spectrală a Europei*, apărut în 1928, autorul Hermann Keyserling identifica trei tipuri de imagini ale unui popor: *autoimaginea* (cum se vede un popor pe el însuși), *heteroimaginea* (cum îl văd alte popoare) și *imaginea eternă* (cum e văzut de Dumnezeu). Cu referire la acestea, Leonte Ivanov, în studiul său *Imaginea rusului și a Rusiei în literatura română. 1840-1948*, specifică: „Ultima, virtuală, ar constitui realitatea *in sine*; spre ea ținesc celelalte două, adăugând că zona de interferență dintre ele „ar fi nivelul maxim de obiectivare în reprezentările lumești, frântura de adevăr divin revelată omului” [1, p. 10]. Totodată, cercetătorul român remarcă: „Un loc aparte printre tipurile de imagini îl ocupă *imaginea-stereotip* (*imagine-clișeu, prejudecată*), aceeași, în ciuda transformării realității care a generat-o (Al. Duțu). Sau, în termeni lingvistici, imaginea-stereotip «se prezintă nu ca un semn (reprezentare generatoare de semnificații), ci ca un „semnal” care trimite în mod automat la o singură interpretare posibilă; este indiciul unei comunicări univoce, al unei culturi amenințate de blocaj» (D-H. Pageaux). Cel mai adesea, asemenea stereotipuri sunt rodul unor deficiențe ale receptării: confuzia, trăsătură distinctivă – simplu atribut, comoditate a spiritului sau incapacitate de surprindere a esențialului, dublate de orgoliul de a emite sentințe. Rareori în spatele imaginii-stereotip s-au putut intui germenii unei cenzurări a mesajului, o comunicare dirijată, când lumea descoperită a dorit să fie receptată într-un anumit fel, în sensul atenuării diferențelor dintre cele două culturi venite în contact și al

minimului de informație degajat, într-un cuvânt, o anume ideologie” [1, p. 11]. Precizând că există o serie de cerințe „pentru ca imaginea rezultată să se apropie cât mai mult de forma ei virtuală, de adevăr” [Ibidem], el relevă că una dintre ele ar fi „îndelungata conviețuire a elementului receptor și a entității receptate” [1, p. 12]. Din acest punct de vedere, ceea ce scrie Ion Druță despre ruși și despre alte încă câteva națiuni, în volumul de proză memorialistică publicat la editura „Cartier” din Chișinău în 2018 și intitulat *Căsuța de la Răscruce*, ni se pare a fi foarte aproape de obiectivitate. Titlul dat acestei cărți, el îl explică, după cum urmează: „prima căsuță pentru scriitori, la așa-numita Răscruce, pe șoseaua Costiujeni, o căsuță cu două etaje, opt apartamente, acolo am primit și eu o cameră într-un apartament, împreună cu Alexandru Cosmescu” [2, p. 106].

În repetate rânduri autorul se referă la scriitorii transnistreni, pe care îi numește „șantiști”. Iată bunăoară ce scrie el despre dâșii: „greutatea politică a scriitorilor comisari, ponderea lor la rezolvarea tuturor problemelor era hotărâtoare. Aveau colegi de bancă, ba chiar și rude, la toate nivelurile conducerii. Ei, în cercul lor restrâns, hotărau cine să fie numit redactor-șef la reviste, la edituri, din cine să fie formate colegiile redacționale, ce și cum, și când edităm. Cu alte cuvinte, și pâinea, și cuțitul erau în mâinile lor” [2, p. 20]. Așa cum remarcă prozatorul, aceștia păreau „convinși că toți basrabenii sunt sau caută să fie trădători. Ba chiar ne considerau, în genere, de alt neam...” [2, p. 19]. Dintre ei, cel care se evidenția era evreul Leonid Corneanu, despre care I. Druță precizează că era „singurul dintre șantiști care folosea corect limba, purta pălărie și, în genere, se deosebea de ei toți prin prezența sa europeană. De statură mijlocie, foarte sportiv, întotdeauna bine tuns, bărbierit, cu haină curată, la modă, pe care știa s-o poarte” [2, p. 22]. De asemenea, era „și cel mai citit, cel mai școlit dintre transnistreni. Absolvise două instituții superioare de învățământ – Institutul Pedagogic din Tiraspol și Institutul de Literatură din Harkov. După care, lacom la carte cum era, făcu aspirantură la renumitul IFLI, Institutul de Filosofie, Literatură și Istorie din Moscova, cea mai prestigioasă instituție de învățământ umanist din URSS. Și-a susținut disertația de candidat în filosofie, a revenit la Tiraspol și, câțiva ani până la război, a predat marxism-leninismul la Institutul Pedagogic, unica instituție de învățământ superior din RASSM” [2, pp. 22-24]. Din portretul acestuia rezultă că el singurul era cel care, așa cum specifică scriitorul basarabean, „avea în felul lui de-a fi ceva boieresc. Apoi, avânt discipoli prin toate posturile de conducere, acest statut de boier, de viță nobilă era alimentat și susținut tacit chiar de conducerea Republicii. I se ofereau lucruri la care alții nici că visau” [2, p. 25]. Era și primul dintre scriitori care avea automobil personal.

Destul de des în paginile volumului Ion Druță se referă la alt șantist, străin pentru basrabeni, poet și tanchist, participant la război, Fiodor Ponomari, caracterizându-l cu totul altfel decât pe Corneanu. Referințele repetate la el sunt explicabile, întrucât acesta fusese numit de conducerea Republicii redactor-șef al unicei reviste literare, *Nistru*. În timpul unei discuții a lui Ponomari cu autorul, dintr-o seară, de față cu ceilalți scriitori, șantistul îl avertizează că atâta timp cât este el redactor-șef al revistei, nuvelele lui nu vor fi publicate pe paginile ei, întrucât el nu dorește ca ceea ce scrie Druță să apară și începe să îi țină morală, învinuindu-l pe prozator de atitudine inadecvată față de statul sovietic, așa cum rezultă din următorul fragment: „— Tu, măi Druță, nu ațâța țărâtimea muncitoare împotriva Armatei Roșii, în sensul că voi ne-ați eliberat o singură dată, da noi vă eliberăm de foame toată viața. — Și nu e așa?! — Te joci cu focul, Ioane. (...). Ține minte, timp pentru răzgândire nu ți se va mai da, și, dacă nu te vei încolona cât mai grabnic, nu vei ține pasul cu noi, vor veni după tine într-o noapte și vei dispărea în așa fel, că nici numele tău, nici povestioarele tale, nici bomba cea de două puduri cu care vă luați la întrecere,

nimic nu va rămânea! *Предупреждаю*” [2, p. 126]. În urma acestei discuții la care au asistat și ceilalți locatari ai căsuței de la Răscruce, Druță a rămas profund dezamăgit de atitudinea lor, mai ales că îi considerase până atunci prieteni și iată că ei au putut să-l trădeze, fiindcă anume ca o trădare a perceput scriitorul reacția lor: „Stăteau țepeni, încordați, sub privirile severe ale unei haimanale cherchelite, de parcă ar fi stat în fața Biroului Comitetului Central, care urma să hotărască soarta lor. De, așa e neamul nostru. Din adâncul sufletului îl disprețuiau pe acest bețiv decăzut și, în același timp, se linguseau pe lângă el. Era redactor-șef la „Nistru”, fiecare avea acolo interesele sale” [2, p. 127]. Deși îl etichetează cu asemenea cuvinte ca „haimana”, „bețiv decăzut”, Druță dă dovadă de destulă cumpătare pentru a-l compătimi pe Fiodor Ponomari, drept dovadă fiind următorul fragment: „Vorbind din perspectiva zilei de azi, firește, sărmanul Feghea Ponomari era un om nenorocit, o jertfă a sistemului totalitar. În timpul războiului, soldaților, în ajunul luptelor hotărâtoare, li se dădea câte o căniță de votcă, să aibă mai mult curaj, adică să moară fără a-și da seama că mor.

După război, majoritatea supraviețuitorilor ce se întorceau acasă erau deja alcoolizați. Moldovenii, spre norocul lor, nu prea țin la băuturile tari și, în tranșee, primindu-și porția, o vărsau pe ascuns sau o dădeau rușilor, care turnau în ei oricât ar fi fost. Tanchiștilor li se dădeau porții duble, riscul fiind prea mare – puteau să ardă de vii în namila ceea de oțel” [2, p. 157].

În lucrarea sa, Ion Druță îl menționează și pe Simion Pasko, cel care era „șeful secției scriitorilor ruși din Moldova” [2, p. 116], remarcând totodată: „Acolo, în secția ceea, veșnic mocneau nemulțumirile, veșnic era gălăgie, eram învinuiți de diversiuni ideologice grave, și Pasko avea misiunea de paratrăsnet, lua totul asupra sa” [Ibidem]. În legătură cu el, scriitorul precizează: „Nu cunoștea limba noastră și nici nu se prea căznea să o cunoască. Participa însă la toate discuțiile moldovenilor, deseori fără a prinde firul, fără a ști despre ce este vorba...” [Ibidem]. Reliefăm nedorința rușilor de a însuși limba scriitorilor noștri pentru a putea înțelege ce vorbeau aceștia între ei, dar și veșnicile nemulțumiri ale lor la adresa basarabenilor, cât și învinuirile de infracțiuni grave.

În volumul respectiv sunt incluse și două nuvele ale prozatorului basarabean, una dintre ele fiind *Bucovineana*, iar cealaltă – *Katiușa*. Ambele sunt despre deținuți politici în lagărele din Siberia care, în timpul Uniunii Sovietice, era locul unde se întâlneau, în circumstanțe nefaste, mai multe popoare, căci erau condamnați în această uriașă închisoare multe milioane de oameni. Așa cum menționează Leonte Ivanov în studiul la care ne-am referit, Rusia, pe parcursul a șapte decenii, „va pierde în lagărele din Siberia tot atât cât pierduse în cel de-Al Doilea Război Mondial, adică peste opt milioane” [1, pp. 132-133]. Personajul principal din nuvela *Bucovineana* este o rusoaică, numită de toate colegele de suferință din lagărul siberian Anna Karenina. Aceasta este caracterizată astfel: „— Să fi avut vreo douăzeci, poate douăzeci și cinci, nu mai mult. Era, cum s-ar zice la noi, între fată mare și tânără nevestică. O blondă sprintenă cu ochi albaștri, pielușoara ei, spuma laptelui, cum se zice în balada ceea a noastră. Principalul însă: nu era ca una dintre noi, nu era spetită de muncă grea și griji de tot felul, era așa cum a zămislit Dumnezeu femeia, era de viță nobilă. Ochii, fruntea, felul acela al lor de a sta liber și descătușat în fața lumii. Orice mișcare, zâmbet, pas trădau proveniența aristocrată și părea că nu e pe lume nimic mai groaznic decât acest înger ceresc căzut în lagărul unde se produc vite de muncă” [2, p. 186]. Avea și calități de adevărată gospodină așa cum rezultă din fragmentul ce urmează: „Până la apariția Annei Karenina, noi, de obicei, după o zi de muncă grea, ziceam în sinea noastră: ne întoarcem la baracă. Acum ziceam, tot mai des și mai des, ne întoarcem acasă. Anna Karenina, numai ea una știe cum, a transformat baraca în casă. Totul era curat, aranjat, și pe măsuța din

centrul barăcii, într-o căniță de aluminiu, câteva floricele micuțe, modeste de pădure. Nimeni nu știa de unde le ia, pentru că în lagărul nostru, nu că flori, acolo nici iarba nu mai creștea” [2, p. 195]. Plus la toate, ea fusese bibliotecară la poalele munților Altai, „era tobă de carte” [Ibidem], cânta romanețe, îl știa pe de rost pe Esenin, cu toate că opera acestuia era interzisă, le povestea celorlalte condamnate subiecte din romanele de dragoste citite, numeroase istorisiri din diferite colțuri ale lumii. Aceste trăsături ale personajului ilustrează ceea ce este specific caracterului rus și anume constantele acestei etnii care sunt, de rând cu altele, sensibilitatea și talentul, așa cum precizează Leonte Ivanov în cartea sa, remarcând: „Dacă ținem seama de dăruirea totală a rușilor în ceea ce fac, o dăruire împinsă până la fanatism, ne putem explica supremația lor în multe dintre domeniile existenței” [1, p. 45]. De asemenea, ele confirmă și alte două trăsături care sunt bunătatea și generozitatea deosebită ce, potrivit cercetătorului român, „îi caracterizează pe locuitorii întinselor stepe de peste Nistru” [Ibidem].

Cel de care e legată drama sufletească a acestei Karenina este un securist pe nume Sașa Ognev. Fizic e descris ca fiind un tânăr chipeș, zvelt, cu un moț negru ca cărbunele ce îi atârna pe sprânceană, însă s-a dovedit a fi un om fără demnitate și amoral, pentru că a trădat dragostea ce i-a jurat-o Annei și s-a căsătorit cu sora sa mai mică în timp ce ea ajunsese în lagăr.

Un personaj important al nuvelei este o armeană pe numele său Anait, căreia toate celelalte deținute îi ziceau Mamașa, pentru că, remarcă bucovineana, „așa micuță și încă tânără, era un fel de mamă a întregului nostru lagăr” [2, p. 187]. Neagră ca tăciunele, uscățivă și voinică, era „de felul ei liniștită, așezată, măsurată în vorbă și faptă” [2, p. 189], fiind și neobișnuit de deșteaptă: „Din orice situație încurcată, găsea ieșirea cea mai neașteptată, cea mai sigură” [Ibidem]. O altă calitate a ei era următoarea: „Era tribun din naștere, dar, spre deosebire de tribunii bărbați, cuvântul căroră, în libertate, răsună și răscolește totul ca un tunet, tribunul nostru era femeie și eram cu toatele într-un lagăr de detenție. Cuvintele tribunului nostru se rosteau cu jumătate de gură, dar răscoleau, cutremurau, poate, și mai mult decât discursurile tribunilor din libertate” [2, p. 192]. Ea era singura din tot lagărul pentru care s-a găsit un înger păzitor ce a luat-o „sub ocrotirea sa. Ei i se permiteau lucruri care nimănui altcuiva nu i se permiteau. Spre uimirea întregului lagăr, avea de undeva un permis în alb, pe care îl folosea foarte rar, de a lua deținuți sub ocrotirea sa personală” [2, p. 194]. În legătură cu aceasta, se subliniază, prin gura bucovinencei, despre armeni că „sunt unul dintre cele mai misterioase popoare, risipit prin toate colțurile lumii. În orice orășel de pe glob, dacă ieși în piață și strigi: «Au, Ararat!», să vezi cum apar armeni din toate părțile. Orice armean, ajuns la zile grele, știe că, odată și odată, se va găsi un alt armean acolo, undeva, sus-pus, care, cu legăturile, cu influența sa, îi va veni în ajutor” [2, p. 193]. Nuvela *Katiușa* este intitulată după numele protagonistei care era soția unui șef de lagăr cu regim deosebit de sever de după cercul polar. Acesta, având gradul de colonel, este prezentat ca un demon, fiind extrem de dur ce „nu a avut, nu are și nu va avea niciodată muștrări de conștiință” [2, p. 275], din cauza lui atmosfera casei fiind una intimidantă. În plus, este, așa cum menționează soția sa, „un neisprăvit ateu, ceea ce se numește *безбожник*, adică om fără niciun Dumnezeu” [2, p. 277]. Pe lângă astea, avea crize de lehamite totală, mai bine zis de *хандра*, despre care autorul remarcă următoarele: „... pe vremea Ecaterinei celei Mari, această maladie secera înălții demnitari la stânga și la dreapta” [2, p. 251], ea manifestându-se în cazul celor suspuși pe parcursul întregii istorii a Rusiei. Soția colonelului, pe care el o numea Katarin, este caracterizată astfel: „... părea o brunetă arătoasă, sprintenă, mustoasă, iute în mișcări, împodobită de natură atât de darnic, încât nu-i mai trebuia nimic. (...) Încolo, o năframă albastră, frumoasă și atunci când o prindea în jurul pletelor sale bogate, și atunci când îi aluneca, bălăbănindu-se pe

gât, fiind femeia iute în mișcări și veșnic ocupată. În rest, sprâncene negre, ochi plini de foc, obraji frumoși, rumeni, buzele ca două vișine coapte, dar părea că habar nu are de toate acestea, fiind prea ocupată cu casa și copiii” [2, p. 268]. Una din rugămințile sale față de un deținut care, fiind doctor, a fost adus special ca să-i salveze copiii bolnavi, este cea de a-i boteza pe cei doi băieți după ce i-a tratat. Acest detaliu scoate în evidență una dintre trăsăturile caracterului rus care este, așa cum menționează în cartea sa Leonte Ivanov, religiozitatea, precizând: „Ea se concretizează în numărul extrem de mare de biserici din această arie, de unde și impresia că întreaga Rusie e o mănăstire” [1, p. 44].

Meditând asupra specificului Rusiei și caracterului rus pe paginile nuvelei sale, Ion Druță remarcă: „Rusia nu este doar un nesfârșit teritoriu, de la răsărit până la apus, Rusia mai e și o enormă lume, încuiată în sine. În această lume, veșnic tulburată de diferite fermentații, există urcușuri și coborâșuri, victorii și prăbușiri, pe care nu le vom putea descifra, nu le vom putea cunoaște până la capăt dacă nu vom încerca mai întâi să ne lămurim ce reprezintă țara care, după spusele poetului, nu poate fi măsurată nici la cot, nici cu arșinul și ce înseamnă, în definitiv, caracterul rusului. Care poate fi taina acestui duh înclinat spre răzvrătire, care veșnic se frământă, rătăcește prin pustiuri, căutându-se singur pe sine?” [2, pp. 243-244]. Apoi se relevă că s-a spus că „Rusia este țara unde statul se află într-un continuu război cu propriul său popor, și s-ar putea să fie astfel. Așa stând lucrurile, rusul, din adâncul vremilor, uneori în sinea sa, alteori în surdină, dar se întâmplă să-și ridice glasul, să iasă în piață, în fața mulțimii, să urle cât îl țin băierile: până când, la mama naibii, cu aiurelile astea ale voastre? Măreața literatură rusă, cu renumitul său om mic, care e și de prisos, o fi având și ea originile în această întrebare” [2, p. 244]. Se întrevede în enunțurile de mai sus revolta oamenilor de rând față de statul opresor, ale cărui tentative de a se transforma într-o mașinărie de asuprire poporul rus nu a putut și nu va putea niciodată să le accepte.

În concluzie, menționăm că am încercat să selectăm din volumul lui Ion Druță acele exemple de imagini ale străinului care sunt într-adevăr foarte pertinente și definitive pentru specificul unuia sau altui popor dintre cele vizate, iar personajele caracterizate le considerăm a fi reprezentative prin aceea că ilustrează destul de bine anumite constante etnice care au fost relevate în fiecare caz în parte.

BIBLIOGRAFIE

1. IVANOV, LEONTE. *Imaginea rusului și a Rusiei în literatura română. 1840-1948*. Chișinău: Cartier, 2004.
2. DRUȚĂ, ION. *Căsuța de la Răscruce: Proză memorialistică*. Chișinău: Cartier, 2018.